«ТАСДИҚ МЕКУНАМ»
Сардори Академияи ВКД
Ҷумҳурии Тоҷикистон,
номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ,
полковники милитсия

__________ Насуриён П.А.

«08» 04 2024 сол

ТАҚРИЗИ

Муассисаи пешбар ба рисолаи диссертатсионии Миралиев Исфандиёр Қарахонович дар мавзуи: «Назария ва амалияи байналмилалӣ ва миллии робитаи давлат ва шахс: таҳқиқоти назариявӣ-методологӣ ва муқоисавӣ-ҳуқуқӣ» барои дарёфти дараҷаи илмии доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ аз рӯйи ихтисоси 12.00.01 – Назария ва таърихи ҳуқуқ ва давлат; таърихи таълимот дар бораи ҳуқуқ ва давлат

Мутобиқати муҳтавои диссертатсия ба ихтисос ё соҳаи илми эълоншуда. Таҳқиқоти диссертатсионии Миралиев Исфандиёр Қарахонович кори илмии анҷомёфта ба ҳисоб рафта, аз тарафи муаллиф мустақилона омода карда шуда мавзуъ ва мазмуни таҳқиқот бо шиносномаи ихтисоси 12.00.01 – Назария ва таърихи ҳуқуқ ва давлат; таърихи таълимот дар бораи ҳуқуқ ва давлат, ки аз рӯйи он ба Шурои диссертатсионӣ мувофиқи фармоиши Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз санаи 7 январи соли 2022, №16 ҳуқуқи қабули диссертатсияҳо барои ҳимоя дода шудааст, мувофиқ мебошад.

Саҳми илмии довталаб дар ҳалли масъалаи илмӣ ё коркарди проблемаи илмӣ бо арзёбии аҳамияти он.

Таҳқиқоти гузаронидашуда собит менамояд, ки масъалаи робитаи инсон ва давлат, моҳияти ҳуқуқу озодиҳои инсон дар Шарқ, аз он ҷумла дар сарзамини аҷдодии тоҷикон дар шароити комилан дигари таърихӣ,

ҳамчун ҷузъи фарҳанг ва тамаддуни халқҳои Шарқ ҳалли худро ёфтааст. Тоҷикон миллати тамаддунофар буда, дар инкишофи тамаддун ва фарҳанги ҷаҳонӣ саҳми арзанда доранд. Мутафаккирони тоҷику форс оид ба робитаи инсон ва ҷомеа, инсон ва давлат, моҳият ҳуқуқу озодиҳои инсон нуқтаи назари мустақили худро доранд. Масъалаи робитаи инсон ва давлат дар шароити Тоҷикистони таърихӣ, дар робита бо фарҳанг ва тамаддуни тоҷикон дарку таҳқиқ гаштааст. Андешаҳо, ғояҳо, нуқтаҳои назари мутафаккирони тоҷику форс шакли инъикоси фарҳанги миллӣ, орзуву ормони тоҷикон буда, аз ақидаҳои мутафаккирони Ғарб фарқи куллӣ доранд. Ин нуктаи муҳимро зимни таҳқиқи раванди таърихии инкишофи назарияҳои ҳуқуқи инсон, аз он ҷумла назарияҳо оид ба робитаи инсон ва давлат мебояд ба инобат гирифт.

Маврид ба тазаккур аст, ки диссертант дар ҳалли як зумра масъалаҳои илми ба муваффақият ноил гардида, ҳамзамон мушкилотҳои илмиеро коркард намудааст, ки ҳалли онҳо барои рушди илми ҳуқуқшиносии ватанӣ ва такмили қонунгузории кишвар метавонанд саҳми назаррас гузоранд:

1. Ташаккул ва инкишофи ҳуқуқ ва озодиҳои инсон дар доираи раванди ҷустуҷӯи шакли дурусти муносибати мутақобилаи одамон миёни худ ва бо давлат сурат гирифтааст. Эътирофи ҳуқуқ ва озодиҳои инсон, таъмини адолатона, баробар ва хирадмандонаи он миёни аъзои ҷомеа дар ҷараёни инкишофи давлатдорӣ, рушди низоми ҳуқуқӣ амалӣ гаштааст. Раванди таърихии эътирофи ҳуқуқи инсон, васеъшавии ҳаҷми онҳо яке аз самтҳои инкишофи таърихии ҷомеа мебошад. Эътирофи ҳуқуқу озодиҳо инсон дар робита бо такмили шакл ва сохти давлатдорӣ, раванди таърихии иштироки одамон дар идоракунии давлатӣ сурат гирифтааст.

2. Диссертант дуруст зикр мекунад, ки ташаккули ҳуқуқу озодиҳои инсон ҳамчун шакли зуҳуроти масъалаи робитаи инсон ва ҳокимият, инсон ва давлат бевосита бо рушди умумии давлат алоқамандии зич

дорад. Масъалаи мазкур дар тули ҳазорсолаҳо диққати махсуси одамонро дар тамоми давлатҳо ба худ ҷалб намудааст. Дар баробари ин, вазъи ҳуқуқии инсон дар ҷомеа аз сатҳи инкишофи давлат вобастагӣ дорад. Танҳо дар давлати ҳуқуқбунёд инсон бо ҳуқуқ ва озодиҳои худ расман чун арзиши волотарини иҷтимоӣ эътироф мегардад. Ҷомеа ва давлат дар зинаи ташаккул ва инкишофи худ ба як шакли ташкили ҳаёти инсон табдил меёбад, ки маҳз ба он инсоният дар тули вуҷуддории худ ниёз дошт. Омили муҳим дар роҳи ташаккули давлати ҳуқуқбунёд ва ҷомеаи шаҳрвандӣ назарияҳои гуманитарӣ, некхоҳона, фитрии ҳуқуқи инсон мебошанд, ки маҳз ба шарофати онҳо ҳамбастагӣ ва масъулияти дутарафаи давлат ва инсон дарк карда шуд. Дар назарияҳои нав арзиши иҷтимоии инсон ва ҳуқуқу озодиҳояш пазируфта мешавад.

3. Ба хусусияти ҳамбастагии давлати ҳуқуқбунёд ва ҳуқуқи инсон навъҳои муносиби дарки ҳуқуқ таъсиррасон мебошанд. Дар доираи ин ё он назарияи ҳуқуқ хусусияти ҳамбастагии давлати ҳуқуқбунёд ва ҳуқуқи инсон ошкор мешавад. Дар доираи назарияҳои позитивӣ, фитрӣ, фалсафӣ, либертарӣ ва дигар хулосаҳои гуногун оид ба робитаи мутақобилаи давлат ва ҳуқуқи инсон ҳосил мешаванд. Ба хусусияти ҳамбастагии давлати ҳуқуқбунёд ва ҳуқуқи инсон наздикшавии назарияҳои фитрӣ ва неопозитивӣ дар шароити расман эътироф кардани ҳуқуқ ва озодиҳои ҷудонопазир ва давлати ҳуқуқбунёд таъсир мерасонад. Дар чунин маврид ҳуқуқҳои ҷудонопазир ва дахлнопазир, яъне ҳуқуқҳои фитрии инсон эътирофи умумиро ба ҳайси нишонаи назарраси давлати ҳуқуқбунёд пайдо мекунанд. Ҳуқуқҳои фитрии инсон ба омили иловагии ҳуқуқҳои позитивии шаҳрванд табдил меёбанд (саҳ. 97).

4. Тарафи дигари мусбии рисола дар он аст, ки дар он далели васеъ шудани ҳуқуқи инсон эътирофи расмии худро дар сатҳи як гурӯҳ санадҳо оид ба ҳуқуқи инсон нишон додааст. Чунончи, дар Хартияи Иттиҳоди Аврупо оид ба ҳуқуқҳои асосии инсон аз соли 2000 қайд мешавад, ки

ҳуқуқи инсон тавассути «он ҳуқуқҳое, ки дар натиҷаи пешрафти иҷтимоӣ, инкишофи илму технология ба миён омада, тамоили мустаҳкам гардонидани на қисми ақаллӣ, ки дар таҷрибаи байналмилалии ҳуқуқ басо паҳн гаштааст, балки қисми бештари онҳоро доранд» ҳамеша зиёд мешаванд. Зиёдшавии ҳуқуқ ва озодиҳои инсон ба зиёдшавии шумораи субъектон ё барандагони ҳуқуқ ва озодиҳои инсон оварда мерасонад. Барои мисол, ғайр аз фард ба доираи субъектони ҳуқуқ давлат, аҳолӣ, ташкилотҳои ғайридавлатӣ, ҷомеаи инсонӣ ва наслҳои оянда низ шомил гаштанд . Дар рафти инкишофи наслҳои ҳуқуқи инсон давраи гузариш аз ҳуқуқҳои инфиродӣ ба ҳуқуқҳои коллективӣ, ба гурӯҳҳои иҷтимоӣ, дар маҷмуъ ба аҳолӣ ва ҳамчунин гузариш аз назарияҳои фардигароии ҳуқуқи инсон (классикӣ ва либералӣ) ба назарияҳои иҷтимоӣ ба миён омад.

5. Дар сатҳи Конститутсия модели робитаи давлати ҳуқуқбунёд ва ҳуқуқи инсон расмиёти ҳуқуқӣ пайдо кардааст. Таърихи чандинасраи назария ва амалияи муносибати ҳокимият ва инсон, давлат ва ҳуқуқи инсон бо эътирофи ҳуқуқии робитаи давлати ҳуқуқбунёд ва ҳуқуқи инсон ба анҷом мерасад. Модели идеалии ҳамкориҳои байни давлати ҳуқуқбунёд ва ҳуқуқи инсон дар муддати тӯлонӣ ташаккул ёфта, қонунӣ мегардад ва бо эътирофи расмии конститутсионӣ устувор мешавад. Модели робитаи давлати ҳуқуқбунёд ва ҳуқуқи инсон тавассути ҳуқуқ моҳият ва мазмуни расмӣ пайдо намуда, ҳамчун тарзи ташкили ҳаёти давлат ва ҷамъият пазируфта мешавад. Дар сатҳи Конститутсия ҳамкории тарафайни давлати ҳуқуқбунёд ва ҳуқуқи инсон расман эътироф карда мешавад. Аз як тараф давлати ҳуқуқбунёдро бидуни шахсияти озоди дорои ҳуқуқҳои зарурӣ ва фитрӣ тасаввур кардан ғайриимкон аст. Ҳуқуқи инсон ҳамчун нишондиҳандаи рушди принсипҳои ҳуқуқии ҳаёт хизмат мекунад. Аз тарафи дигар вазъи ҳуқуқии инсон дар давлати ҳуқуқбунёд тағйир ёфта, барои фаъолияти озодона дар соҳаҳои гуногун шароити мусоид фароҳам меоварад. Худи конститутсияҳо пас аз таҳкими модели

сифатан нави муносибатҳои байни давлат ва шахс мазмуни гуманитарӣ пайдо карда, ба инкишофи мазмуни гуманитарии ҳокимияту ҷамъият мусоидат мекунанд. Конститутсия дар асоси ченакҳои инсонӣ ба сифати ҳуҷҷати инсондӯстона баромад мекунад. Конститутсия барои фароҳам овардани шароити зарурӣ (интихобот, раъйпурсӣ, ҳуқуқи муттаҳидшавӣ, гуногунии сиёсӣ ва ғ.), худшиносиву худмуайянкунии шахсият шароити демократӣ фароҳам меорад. Маҳз ҳуқуқи инсон боиси тағйиру навсозии мазмуну моҳияти Конститутсия мегардад (саҳ. 142).

Натиҷаҳои мушаххаси илмӣ, ки барои он ба довталаб додани дараҷаи илмии дархостшаванда мумкин аст.

Таҳқиқоти диссертатсионӣ аввалин таҳқиқоти комплексӣ оид ба масъалаи назария ва амалияи байналмилалӣ ва миллии робитаи давлат ва шахс дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҳисоб меравад. Нуктаҳои илмии диссертатсия, ки ба ҳимоя пешниҳод гардидаанд, навгонии таҳқиқоти диссертатсионӣ ва натиҷаҳои ҳалли вазифаҳои гузошташударо инъикос менамоянд.

Бо мақсади исботи гуфтаҳои қаблӣ метавон ба чанде аз натиҷаҳои илмии таҳқиқоти диссертатсионӣ ишора намуд, ки дар асоси он довталаб арзандаи дараҷаи илмии дархостшаванда мебошад:

1. Ҷаҳонишавӣ дар заминаи манфиатҳои миллии кишварҳои бузург ва ногузирии дифои истиқлоли сиёсӣ ва миллии кишварҳои рӯ ба рушд, ба раванди ғарбгароӣ тобишҳои нави илмӣ, иқтисодӣ, сиёсӣ ва ҳуқуқӣ дод. Таҷрибаи мусбати давлатдорӣ бо омилҳои ахлоқию эътиқодӣ ва маънавии ҳуқуқэҷодкунӣ ҳамчун ҷанбаи мусбати ташаккули маърифат ва амалияи инсонӣ дар ҷодаи манфиатҳои минтақавии халқу миллатҳо ва абарқудратҳо бо усулу амалкардҳои манфии густариши ирода, хоҳиш ва эҳсоси оламгири моддию маънавии хилъати ғайриақлонидошта созиш карда, табиати рушди ҳуқуқ ва давлатҳоро ба майдони муноқишаи фарҳангҳо, интиқоли арзишҳо, ташкили инқилобҳои ранга, бедорсозии

захмҳои таърихӣ кашида, кори таҷрибаи рушди давлатҳоро таҳти ливои ғарбгароии иҷборӣ ба самти ягонасозии тамаддун аз ҳисоби фарҳангҳои мухталиф ба чолишҳои навбатӣ гирифтор кард. Паҳн намудани фарҳанги ғарбии барои миллатҳои дигар бегона ҷузъи сиёсати давлатҳои ғарбӣ эълон гашт. Ин ҳолат вазъи муътадил ва одилонаи муносибати инсонро бо давлат чи дар сатҳи назария ва амалияи давлатҳои намунаи собиқадор ва чи дар таҷрибаи давлатҳои ҷавон ҷиддӣ осебпазир ва халалдор намуд (саҳ 24).

2. Категорияи илмии «робитаи давлат ва шахс» бо мақсади омӯзиши муносибатҳои воқеии байни ҳокимияти давлатӣ ва аҳолӣ истифода шуда, дар заминаи он мафҳумҳои «давлат ва инсон», «давлат ва озодии инсон», «давлат ва ҳуқуқи инсон», «ҳокимият ва аҳолӣ» ва ғайра таҳқиқ карда мешаванд. Робитаи давлат ва ҳуқуқи инсон зарурати таҳқиқи масъалаҳои зеринро талаб мекунад: вазъи ҳуқуқии инсон; доираи ҳуқуқу озодиҳо ва вазифаҳои инсон; таносуби ҳуқуқу озодиҳо ва вазифаҳои инсон; таносуби вазъи ҳуқуқии инсон ва шаҳрванд; кафолатҳои ҳуқуқи инсон; таъсири реҷаи сиёсӣ, шаклҳои демократии ҳаёти ҷомеа ба амалишавии ҳуқуқи инсон.

3. Таҷрибаи эътироф, риоя ва ҳифзи ҳуқуқи инсон дар Амрикои Лотинӣ дар робита бо омилҳои зерин хусусиятҳои худро дорад: а) ба афзалияти унсурҳои фарҳангӣ, тамаддунӣ ва сиёсӣ такя дорад; б) дар заминаи дарки ба худ хоси ҳуқуқи инсон, ки бо табиати зиндагии муҳоҷирони аврупоӣ ва мардуми таҳҷоӣ робита пайдо мекунад, ташаккул меёбад; в) сиёсати мустамликадорӣ дар Амрикои Лотинӣ боиси болоравии ҳисси худшиносӣ ва нобоварӣ ба мустамликадорон гардидааст; г) махсусияти тамаддунию фарҳангиии халқҳои минтақаро ба инобат мегирад; д) дар робита бо сиёсати мустақилонаи давлатҳои Амрикои Лотинӣ дар самти ҳимояи соҳибихтиёрӣ, муқобилияти фаъоли халқҳои ин минтақа ба сиёсати давлатҳои абарқудрати ғарбӣ инкишоф

меёбад; е) қабули санадҳои мустақили минтақавии соҳаи ҳуқуқи инсонро, ки хусусиятҳои фарҳангӣ-тамаддунӣ доранд, дар мадди аввал мегузорад; ж) бо ду роҳ инкишоф меёбад – ташаккули таҷрибаи миллӣ дар ҳар як давлат ва таҷрибаи минтақавии соҳаи ҳуқуқи инсон дар заминаи қабули санадҳои минтақавӣ, таъсиси созмонҳо ва ташкилотҳои минтақавии соҳаи ҳуқуқи инсон ва робитаҳои устувори байни давлатҳои минтақа дар соҳаи ҳуқуқи инсон.

Дар боби якум – «Ташаккул ва инкишофи назарияҳои робитаи давлат ва шахс дар ҷараёни таҳаввулоти ҳуқуқи инсон», ки аз чор зербоб иборат мебошад, таҳаввули андешаҳо оид ба ҳуқуқи инсон, ташаккул ва инкишофи заминаҳои мафкуравӣ, фарҳангӣ ва назариявии робитаи давлат ва шахс дар Шарқ ва Ғарб таҳлил мешаванд.

Дар зербоби якуми боби якум таҳқиқоти гузаронидашуда собит менамояд, ки масъалаи робитаи инсон ва давлат, моҳияти ҳуқуқу озодиҳои инсон дар Шарқ, аз он ҷумла дар сарзамини аҷдодии тоҷикон дар шароити комилан дигари таърихӣ ҳамчун ҷузъи фарҳанг ва тамаддуни халқҳои Шарқ ҳалли худро ёфтааст. Тоҷикон миллати тамаддунофар буда, дар инкишофи тамаддун ва фарҳанги ҷаҳонӣ саҳми арзанда доранд. Мутафаккирони тоҷику форс оид ба робитаи инсон ва ҷомеа, инсон ва давлат, моҳияти ҳуқуқу озодиҳои инсон нуқтаи назари мустақили худро доранд (саҳ. 37).

Дар зербоби дуюми боби якум ба робитаи давлат ва шахс инкишофи моҳият ва ҷараёни ифодаи расмии ҳуқуқҳои инсон таъсири бештар мерасонад. Ҳуҷҷатҳои ҳуқуқӣ, ки дар давраҳои гуногуни инкишофи таърихии кишварҳои ғарбӣ қабул гардида, ҳуқуқҳои инсонро мустаҳкам менамоянд, ба робитаи давлат ва шахс таъсир мерасонанд. Аз ин ҷо хулоса пешниҳод мешавад, ки таҳқиқи робитаи давлат ва шахс бояд дар робита бо омӯзиши ҳуқуқҳои инсон сурат гирад.

Дар зербоби сеюми боби якум пешниҳод карда мешавад, ки дар

доираи назарияҳои гуногун хулосаҳои дахлдор оид ба робитаи давлат ва шахс пешниҳод мешаванд. Айни замон назарияҳои ғарбӣ, ки ба ғояи фардигарой асос меёбанд, бо дарназардошти шароити таърихии Тоҷикистон бояд истифода шаванд. Ба робитаи давлат ва шахс омилҳои зиёд таъсир мерасонанд. Дар шароити эъмори давлати ҳуқуқбунёд самаранокии робитаи давлат ва шахс аз сатҳи инкишофи ҷомеаи шаҳрвандӣ вобастагӣ дорад. Сатҳи робитаи тарафайни ҷомеаи шаҳрвандӣ ва давлат, мустақилияти ҷомеаи шаҳрвандӣ нисбат ба давлат, қобилияти таъсир расонидани он ба давлат тавассути механизмҳои назоратӣ, сатҳи рушди сиёсӣ, иқтисодӣ, иҷтимоии сохторҳои ҷамъиятии шаҳрвандон, фаъолнокӣ ва мустақилияти шаҳрвандон муҳити солими таъсиррасонии мутақобилаи давлат ва шахсро ташкил медиҳанд.

Дар зербоби чоруми боби якум – «Инкишофи назарияҳои муосири робитаи давлати ҳуқуқбунёд ва ҳуқуқи инсон» хулосае пешниҳод мешавад, ки дар адабиёти ҳуқуқӣ нуқтаҳои назари гуногун оид ба мафҳуми давлати ҳуқуқбунёд ҷой доранд. Ба ҳайси хусусияти ҷудонопазир ва ҳатмии давлати ҳуқуқбунёд волоияти ҳуқуқ баромад мекунад. Дар баробари ин, оид ба ҳуқуқ ва волоияти ҳуқуқ, роҳҳои таъмини волоияти ҳуқуқ дар давлати ҳуқуқбунёд ақидаҳои гуногун ҷой доранд. Гуногунии назарияҳои давлати ҳуқуқбунёд ба таҳқиқи моҳияти волоияти ҳуқуқ таъсир мерасонад.

Боби дуюм «Назария ва амалияи робитаи давлат ва шахс дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» аз се зербоб иборат мебошад. Дар зербоби якуми боби дуюм «Модели конститутсионии робитаи давлат ва шахс дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» пешниҳод мешавад, ки дар сатҳи Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон модели миллии робитаи давлат ва шахс расмиёти ҳуқуқӣ пайдо кардааст.

Дар зербоби дуюми боби дуюм «Инкишофи вазъи ҳуқуқии инсон ва шаҳрванд» вазъи ҳуқуқии шахс ба сифати объекти анъанавии таҳқиқоти

илмӣ омӯхта мешавад. Вазъи ҳуқуқии шахс аз вазъи иҷтимоии шахс бармеояд, вале дар муқоиса бо вазъи иҷтимоии шахс бартариҳо дорад. Категорияҳои «инсон», «шаҳарванд», «ҳуқуқи инсон» ва «ҳуқуқи шаҳрванд» ҳоло эътирофи расмии конститутсиониро пайдо намудаанд. Аз ин хотир, дар адабиёти илмӣ мафҳуми «вазъи ҳуқуқии инсон ва шаҳрванд» ба таври васеъ истифода мешавад.

Дар зербоби сеюм «Робитаи давлат ва шахс дар ҳошияи амалӣ гардидани назарияи давлати иҷтимоӣ» омилҳои объективӣ ва субъективии ташаккул ва рушди давлати иҷтимоии Тоҷикистон таҳқиқ мешаванд. Дар байни ин омилҳо мавқеи муҳимро анъанаҳои миллӣ, фарҳанги миллӣ, арзишҳои ахлоқӣ, маънавӣ ва ғайра ишғол мекунанд. Дар иҷрои вазифаҳои давлати иҷтимоӣ сифатҳои шахсии тоҷикон, ки дар тули ҳазорсолаҳо ташаккул ёфта, аз насл ба насл мегузаранд, ба мисли саховатмандӣ, дастгирии ятимон, ғамхорӣ дар ҳаққи падару модар, кумаки иҷтимоӣ ба эҳтиёҷмандон ва ғайра нақши ҳалкунанда доранд.

Боби сеюм «Робитаи давлат ва шахс дар ҳошияи сиёсати ҳуқуқии байналмилалӣ дар соҳаи ҳуқуқи инсон» аз шаш зербоб иборат мебошад. «Инкишофи таҷрибаи ҷаҳонии эътироф, риоя ва амалисозии ҳуқуқи инсон»; «Сиёсати ҳуқуқӣ дар соҳаи ҳуқуқи инсон дар Аврупо»; «Таҷрибаи давлатҳои Амрикои Лотинӣ дар соҳаи ҳифзи ҳуқуқи инсон»; «Сиёсати ҳуқуқӣ дар соҳаи ҳуқуқи инсон дар минтақаи Африқо ва давлатҳои дигар»; «Сиёсати давлатҳои исломӣ дар соҳаи ҳуқуқи инсон»; «Таълими ҳуқуқи инсон ҳамчун заминаи рушди вазъи иҷтимоӣ ва ҳуқуқии шахс: таҷрибаи хориҷӣ» (саҳ. 118-312).

Таҷрибаи ҷаҳонӣ дар соҳаи таълими ҳуқуқи инсон дар заминаи қабули ҳуҷҷатҳои дахлдори байналмилалӣ, минтақавӣ ва миллӣ, омода намудани асосҳои таълимӣ-методии омӯзиши ҳуқуқи инсон, фаъолияти васеи ташкилотҳои ҳукуматӣ ва ғайриҳукуматии мамлакатҳои хориҷӣ, вусъати робитаи давлатҳо ва созмонҳо, нашри воситаҳои таълимӣ

китобҳои дарсӣ, тавсияҳои таълимӣ, баргузории конференсияҳо ва семинарҳои гуногуни байналмилалӣ ва минтақавӣ ташаккул ва инкишоф меёбад. Зарурат, тарз ва усулҳои таълими ҳуқуқи инсон дар ҳуҷҷатҳои байналмилалӣ, минтақавӣ ва миллӣ пешбинӣ мешаванд. Асосҳои методии таълими ҳуқуқи инсон бо роҳи таҳия ва татбиқи барномаҳои таълимӣ муайян карда мешаванд. Дар таҳияи барномаҳои таълимӣ, ки стандартҳои ягонаи таълими ҳуқуқи инсонро муайян мекунанд, созмонҳои дахлдори байналмилалӣ иштирок мекунанд. Ҳуҷҷатҳои таълимӣ-методӣ дар кишварҳои ҷаҳон паҳн карда шуда, ба амалӣ гардидани мақсадҳои умумии таълими ҳуқуқи инсон мусоидат мекунанд.

Боби чорум «Сиёсати ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаи ҳуқуқи инсон ҳамчун омили рушди робитаи давлат ва шахс» ном дошта, аз чор зербоб иборат мебошад: «Сиёсати ҳуқуқӣ ҳамчун омили рушди робитаи давлат ва шахс дар Ҷумҳурии Тоҷикистон»; «Давлат ва шахс ҳамчун субъекти асосии сиёсати ҳуқуқӣ дар соҳаи ҳуқуқи инсон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон»; «Ҳуқуқи инсон ҳамчун унсури сиёсати давлат дар соҳаи тарбия ва таҳсилоти ҳуқуқӣ»; «Унсурҳои байналмилалӣ ва миллии сиёсати ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаи таълими ҳуқуқи инсон» (саҳ. 342-445). Дар ин зербобҳо зикр карда шудааст, ки низоми ҳуқуқ, сохти дохилии он (соҳа ва институтҳои ҳуқуқ) ҳамчун асоси муҳимми навбатии таснифи намудҳои сиёсати ҳуқуқӣ баромад мекунанд. Дар ин замина навъҳои соҳавии сиёсати ҳуқуқӣ (сиёсати ҳуқуқии конститутсионӣ ва сиёсати ҳуқуқи ҷиноятӣ)-ро фарқ мекунанд. Дар асоси соҳаҳои комплексии ҳуқуқ намудҳои ба ҳам алоқаманди сиёсати ҳуқуқиро фарқ кардан мумкин аст, масалан, дар соҳаи соҳибкорӣ, экология ва ғайра. Институтҳои ҳуқуқро метавон ҳамчун меъёри фарқкунандаи чунин навъҳои сиёсати ҳуқуқӣ, аз қабили сиёсати ҳуқуқӣ дар соҳаи интихобот ва раъйпурсӣ, сиёсати ҳуқуқӣ дар соҳаи ҳимояи ҳуқуқу озодиҳои конститутсионии инсон ва шаҳрванд, сиёсат дар соҳаи муҳофизати

ҳуқуқҳои шаҳрвандон ва ғ.

Натиҷаҳои мушаххаси илмии зикршуда аз он шаҳодат медиҳанд, ки онҳо аҳаммияти баланди илмӣ ва амалӣ дошта барои пешрафти илмӣ назарияи давлат ва ҳуқуқ, мусоидат хоҳанд кард.

Натиҷаҳои таҳқиқоти диссертатсионӣ, аз он ҷумла нуктаҳои илмие, ки ба ҳимоя пешкаш шудаанд, заминаи кофӣ ва боэътимоди назариявӣ ва методологӣ доранд. Асосҳои назариявии тадқиқоти диссертатсияро корҳои илмӣ-назариявии олимони ватаниву хориҷӣ оид ба ҷанбаҳои гуногуни танзими ҳуқуқии муносибатҳои маданӣ, пажӯҳишҳои соҳавӣ ва назариявӣ-амалии мақомоти давлатӣ, ки ба масъалаи мазкур бахшида шудаанд, ташкил медиҳанд. Зимни таълифи диссертатсия, муаллиф, аз усулҳои умумиилмӣ ва махсуси илмии зерин истифода кардааст: таърихӣ, низомнокӣ, расмӣ-мантиқӣ, муқоисавӣ-ҳуқуқӣ ва дигар усулҳо.

Ифодаи натиҷаҳои илмӣ дар нашрияҳо ва чорабиниҳои илмӣ. Муқаррароти умумии таҳқиқоти диссертатсионӣ, хулоса ва тавсияҳои дар он ҷойдошта дар ҳаҷми зарурӣ нашр шудааст: 2 монография, 2 китоби дарсӣ, 6 воситаи таълимӣ, 37 мақолаи илмӣ, аз он ҷумла 19 мақола дар маҷаллаҳои тақризшавандаи тавсиянамудаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, 18 мақола дар нашрияҳои дигар бо забонҳои тоҷикӣ нашр шудаанд. Натиҷаҳои асосии таҳқиқоти диссертатсионй аз ҷониби муаллиф дар якчанд конференсияҳои ҷумҳуриявӣ, байналмилалии илмӣ-назариявӣ ва амалӣ дар шакли маърузаҳо иброз шудаанд.

Чун илм бе баҳс нест, дар рисолаи илмии Миралиев Исфандиёр Қарахонович баъзе эродҳои хусусияти мубоҳисавӣ доштаро дарёфт кардан мумкин аст, ки ба моҳияти кор таъсир намерасонад:

1. Дар нуктаи илмии шашуми ба ҳимоя пешниҳодшуда ва дар саҳифаҳои 107-108 диссертатсия муаллиф қайд мекунад, ки назарияи универсалии (фарогири) робитаи давлат ва шахс вуҷуд дошта

наметавонад. Ин ақидаи муаллиф ҷавобҳои иловагиро ба як қатор саволҳо талаб мекунад, чунки назарияи универсалӣ дар илм пурра ва мутлақо рад карда намешавад. Назарияи универсалии ҳуқуқи инсон ба эътирофи ба ҳуқуқҳои асосии инсон дар санадҳои байналмилалӣ такя дорад. Илова бар ин, дар илми ҳуқуқшиносӣ ақидаҳо ҷой доранд, ки ҳуқуқҳои асосӣ ва бунёдии инсон, ки аз ҷониби ҷомеаи ҷаҳонӣ эътироф гаштаанд, бевосита ва новобаста аз номбар шуданашон дар санадҳои ҳуқуқии миллӣ, ба моҳияти низоми ҳуқуқӣ ворид мешаванд ва дар давлат имконияти амали бевоситаро доранд, принсипҳо ва меъёрҳои умумиэътирофгаштаи ҳуқуқи байналмилалӣ ба ҳайси нақшаи рушди қонунгузорӣ баромад мекунанд. Барои ҳамин, пурра инкор намудани назарияи универсалии ҳуқуқи инсон душвор аст.

2. Дар нуктаи илмии панҷуми ба ҳимоя пешниҳодшуда муаллиф қайд мекунад, ки инкишофи «назарияҳои гуногун оид ба робитаи давлат ва шахс аз шароити мушаххаси давлатҳои алоҳида, инкишофи ҷомеа, тамаддун, сатҳи шуури ҷамъиятӣ ва омилҳои дигари фарҳангӣ-маънавӣ вобастагӣ дорад. Айни замон назарияҳои гуногуни давлати ҳуқуқбунёд (позитивистӣ, либералӣ, консервативӣ ва дигар) дар Ҷумҳурии Тоҷикистон бо дарназардошти шароити таърихӣ, фарҳанг, тамаддун ва анъанаҳои миллӣ роҳандозӣ мешавад». Ин ақидаи муаллиф аз лиҳози илмӣ баҳснок аст, чунки робитаи давлат ва шахсро бо омилҳои фарҳангӣ пурра вобаста мекунанд. Дар ин ҳолат ҷанбаҳои ҳуқуқии онро пурра ба инобат гирифта намешаванд, чунки робитаи мутақобилаи шахс ва давлат тавассути ҳуқуқҳои субъективӣ ва уҳдадориҳои ҳуқуқӣ, фактҳои ҳуқуқӣ, меъёрҳои ҳуқуқӣ танзим мешавад.

3. Дар саҳ. 115 диссетатсия муаллиф менависад, ки «дар ҷаҳони муосир якҷояшавии назарияҳои фитрӣ ва позитивӣ нисбат ба ҳуқуқи инсон назаррас мебошад. Шубҳаи муаллифон, ки назарияҳои фитрии ҳуқуқи инсонро бинобар сабаби бо давлат алоқамандӣ надоштанашон мавриди танқид қарор додаанд, метавон бо факти дарҷ шудани ҳуқуқҳои

фитрии инсон дар қонунгузории позитивӣ барҳам дод». Ин ақидаи муаллиф аз лиҳози илмӣ баҳснок аст, чунки баҳсу мунозираҳо оид ба муттаҳидшавии назарияҳои фитрӣ ва позитивӣ то ҳол идома доранд ва пурра аз байн бурдани зиддияти байни ин назарияҳо душвор аст. Илова бар ин, дар баробари ин назарияҳо ҳамчунин, назарияҳои нав пешниҳод шуда истодаанд.

4. Дар саҳ. 148 диссертатсия муаллиф менависад, ки «вазъи ҳуқуқии шахс бояд ҳамчун маҷмуи ҳуқуқ, озодиҳо ва уҳдадориҳои инсон ва шаҳрванд муайян карда шавад. Ҳуқуқ, озодӣ ва уҳдадориҳо унсурҳои асосии вазъи ҳуқуқии шахс мебошанд. Маҳз онҳо ҳаҷм, кафолат ва дараҷаи амалишавии ҳуқуқу озодӣ, вазъи воқеии ҳуқуқии инсон ва шаҳрвандро муайян мекунанд». Ин ақидаи муаллиф аз лиҳози илмӣ баҳснок аст, чунки унсурҳои дигари вазъи ҳуқуқии шахсро ба инобат намегирад. Аз ҷумла манфиатҳои қонунӣ, шаҳрвандӣ, масъулияти ҳуқуқӣ, принсипҳои ҳуқуқӣ унсурҳои вазъи ҳуқуқии шахс мебошанд.

Эродҳое, ки дар боло зикр шудаанд аз лиҳози илмӣ мубоҳисавӣ буда, ба комил будани рисола таъсири манфӣ намерасонад. Онҳо аз он шаҳодат медиҳанд, ки масъалаҳои баррасикардаи муаллиф мароқангез буда метавонанд диққати муҳаққиқонро ба худ ҷалб намояд.

Мутобиқати тахассуси илмии довталаб ба дараҷаи илмӣ.

Рисолаи илмии Миралиев Исфандиёр Қарахонович дар мавзуи: «Назария ва амалияи байналмилалӣ ва миллии робитаи давлат ва шахс: таҳқиқоти назариявӣ-методологӣ ва муқоисавӣ-ҳуқуқӣ» барои дарёфти дараҷаи илмии доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ аз рӯйи ихтисоси 12.00.01 – Назария ва таърихи ҳуқуқ ва давлат; таърихи таълимот дар бораи ҳуқуқ ва давлат ки бо Бо қарори Раёсати Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 сентябри соли 2021, №7 тасдиқ шудааст, мувофиқат мекунад.

Диссертатсия ва автореферат дар семинари васеи илмӣ-назариявии назди кафедраи ташкили идоракунии фаъолияти хифзи ҳуқуки факултети № 1 Академияи ВКД Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳокима шуд. Дар семинар 10 нафар иштирок намуданд: тарафдор 10, зид – нест, бетараф – нест. Протокол семинари илмӣ-назариявӣ аз -17 марти соли 2024, № 3.

Қисмати хотимавии тақриз — хулоса.

Рисолаи баррасигардида аз лиҳози мубрамият, ном ва нақшаи мавзуъ, муқаддима, бобҳо ва зербобҳо, хулосаю сарчашмаҳо, пайдарҳам бо услуби илмӣ таҳия гардидааст. Дар он ақидаҳои гуногуни илмӣ маводи корӣ ва таҷрибаи татбиқи ҳуқуқ таҳлил гардида, хулосаҳои муҳим ва тавсияҳои муфид ҷиҳати такмили илми ҳуқуқшиносӣ манзур шудааст. Дар маҷмӯъ рисолаи Миралиев Исфандиёр Қарахонович дар мавзуи: «Назария ва амалияи байналмилалӣ ва миллии робитаи давлат ва шахс: таҳқиқоти назариявӣ-методологӣ ва муқоисавӣ-ҳуқуқӣ» барои дарёфти дараҷаи илмии доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ аз рӯйи ихтисоси 12.00.01 – Назария ва таърихи ҳуқуқ ва давлат; таърихи таълимот дар бораи ҳуқуқ ва давлат пешниҳод шудааст ба талаботи бандҳои 33-35 Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, №267 тасдиқ шудааст, ҷавобгӯ буда, муаллифи он сазовори дарёфти дараҷаи илмии доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ доир ба ихтисоси 12.00.01 – Назария ва таърихи ҳуқуқ ва давлат; таърихи таълимот дар бораи ҳуқуқ ва давлат мебошад.

Тақризи муассисаи пешбар аз ҷониби Назарзода Носир – доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ (12.00.01), профессори кафедраи ташкили идоракунии фаъолияти ҳифзи ҳуқуқи факултети №1 Академияи ВКД Ҷумҳурии Тоҷикистон, дар асоси талаботи бандҳои 76-79 Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, №267 тасдиқ шудааст, омода карда шуда, он дар ҷаласаи кафедраи ташкили идоракунии фаъолияти ҳифзи ҳуқуқи факултети № 1

Академияи ВКД Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳокима ва ҷонибдорӣ карда шудааст. Дар ҷаласаи кафедра иштирок доштанд: 10 нафар, ба тарафдори овоз доданд 10 нафар, муқобил, бетараф нест, 08 апрели соли 2024 (протоколи № 4)

Раиси семинари васеи илмӣ-назариявӣ,
Сардори кафедраи ташкили идоракунии фаъолияти ҳифзи ҳуқуқи факултети № 1
Академияи ВКД Ҷумҳурии Тоҷикистон,
номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ,
полковники милитсия — Қосимов Ф.М.

Ташхисгари диссертатсия,
Профессори кафедраи ташкили идоракунии фаъолияти ҳифзи ҳуқуқи факултети №1
Академияи ВКД Ҷумҳурии Тоҷикистон,
доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ,
полковники милитсия — Назарзода Н.Ҷ.

Котиби семинари васеи илмӣ-назариявӣ,
Сардори кабинетҳои факултети № 1
Академияи ВКД Ҷумҳурии Тоҷикистон,
лейтенанти калони милитсия — Олимзода Б.Л.

Имзоҳои “Қосимов Ф.М., Назарзода Н.Ҷ., Олимзода Б.Л.”-ро тасдиқ менамоям:
И.в. сардори шуъбаи кадрҳои
Академияи ВКД Ҷумҳурии Тоҷикистон,
подполковники милитсия — Камолӣ З.Б.
“8” 04 соли 2024

734012, Ҷумҳурии тоҷикистон, ш. Душанбе, кӯч. Мастонгулов, 3, Муассисаи давлатии таълимии таҳсилоти олии касбии «Академияи Вазорати корҳои дохили Ҷумҳурии Тоҷикистон». Тел. (+992 37) 226-60-42; Факс: (+992 37) 226-60-43; сомона: www.avkd.tj; E-mail: avkdtj@mail.ru